

SAMI MYLLYNIEMI (TOIM.)

ARJEN JÄLJILLÄ

NUORISOBAROMETRI 2015

Sami Myllyniemi (toim.)
Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Nuorisoasiain neuvottelukunta
Nuorisotutkimusverkosto

Ulkoasun suunnittelu: Sole Lätti

Kansikuva: Amanda Vähämäki

Taitto: Ari Korhonen

Kustannustoimitus: Tanja Kielinen

Tiivistelmän käännökset: englanti Grano Oy/Multidoc ja ruotsi Valtioneuvoston kanslia/Heidi Mittler

© Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura ja tekijät

ISBN 978-952-5994-97-1 (nid.)

ISBN 978-952-5994-98-8 (PDF)

Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisu ISSN 1455-268X (painettu), nro 54

Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisu ISSN 2341-5568 (verkkojulkaisu), nro 54

Julkaisu (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9219, nro 174, Kenttä

Verkkojulkaisu (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9227, nro 93

Paino: Grano Multiprint Oy 2016

ARJEN- JA ELÄMÄNHALLINNAN ONGELMAT LAPSUUDENPERHEESSÄ – LASTENSUOJELUN NÄKÖKULMA

Johdanto

Huolena nuoren arjessa on jatkuva ja rajaton pelaaminen sekä vuorokausirytmien epäsäännöllisyys. Perheen arjessa ei ole arjen rytmiin liittyviä kantavia voimia, kuten selkeitä tai yhteisiä ruoka-aikoja tai selkeitä kotiintulo- tai peliaikoja. Vähäisiä muutoksia on saatu aikaan perhetyön ja sijoituksen kautta, mutta ne eivät ole riittäviä kokonaisuuden kannalta. Lastensuojelusta todettiin, että ilman jatkuvaa ja intensiivistä tukea äiti ja lapset eivät pysty pitämään kiinni vähäisistäkään muutoksista. (Ote huostaanottoasiakirjoista)¹

Edellinen teksti on lainaus eräässä suomalais-kaupungissa huostaan otetun 16-vuotiaan lapsen lastensuojeluasiakirjoista. Sosiaalityöntekijän katse kohdistuu juuri niihin arjenhallinnan ilmiöihin, joihin käsillä oleva Nuorisobarometrikin pureutuu. Lainauksessa ”arjen rytmin kantaviksi voimiksi” nousevat yhteiset ruokailut sekä yhdessä sovitut ajankäytön säännöt, joiden puuttuminen yhdessä rajattoman pelaamisen ja vuorokausirytmien epäsäännöllisyyden kanssa nousevat huolenaiheiksi. Lainaus ei kuitenkaan kerro lapsen koko tarinaa. Perhe ei kuulunut lastensuojelutyön piiriin vain arkirytmien epäsäännöllisyyden, vaan myös isän vaikean päihdeongelman, vanhempien välisen parisuhdeväkivallan ja lapsen aggressiivisen käytöksen vuoksi. Lastensuojelun asiakkaina olevissa perheissä harmittomilta vaikuttavat arjen pulmat ovatkin usein sidoksissa ongelma-ryhtyihin, jonka syy- ja seuraussuhteita on vaikea tulkita ja jolla voi olla ylisukupolviset juuret (esim. Bardy 2001; Heino 2007; Korpinen 2008; Kataja ym. 2014).

Olen itse joskus kutsunut sosiaalityötä arjen arkkitehtuuriksi. Ymmärrän sosiaalityön tehtäväksi sosiaalisten rakenteiden, yhteisöjen ja yksilöiden välisten suhteiden tukemisen ja korjaamisen. Arki rakentuu näissä suhteissa. Tässä tekstissä käsittelen Nuorisobarometrin teemaa – arjenhallintaa – lapsuudenperheessä koettujen kuormittavien tekijöiden ja lastensuojelun työskentelyn kautta. Nuorisobarometrissa kysyttiin nyt ensimmäistä kertaa, oliko vastaajan perhe ollut tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, kun vastaaja oli peruskouluikäinen. Barometrissa ei kuitenkaan tarkennettu lastensuojelun työskentelyn syitä tai seurauksia. Tämän vuoksi olen syventänyt teeman tarkastelua kahden laadullisen aineiston avulla, joista ensimmäinen koostuu kahdessa suomalaiskaupungissa vuonna 2013 huostaan otettujen lasten asiakasasiakirjoista ja toinen kuuden koulukodeista 2000-luvulla aikuistuneen nuoren aikuisen haastatteluista. Lukijan on tärkeää pitää mielessään, että artikkelissa Nuorisobarometrin aineistoa luetaan yhdessä hyvin vakavien lastensuojelutapausten kanssa. Laadullinen tarkastelu ei siis kuvaa yleisesti ottaen nuorisobarometrin tilannetta, vaan niitä harvoja tapauksia, jotka ovat johtaneet huostaanottoon tai koulukotisijoitukseen.

Keskityn lapsuudenperheen sosiaalisiin ongelmiin ja tarkastelen, miten lastensuojelun sosiaalityössä kohdataan näitä ilmiöitä. Artikkelin punaisena lankana kulkee arjen- ja elämänhallinnan teema: Millaista on elämänsilto silloin, kun perheessä on runsasta alkoholinkäyttöä, mielenterveysongelmia tai vakavia taloudellisia ongelmia? Esiintyykö perheissä silloin enemmän vakavia ristiriitoja? Entä heijastuvatko lapsuudenaikaiset vaikeudet omaan

alkoholinkäyttöön, kiinnittymisen kokemuksiin, oman kodin riittäisyyteen tai taloudelliseen tilanteeseen?

Arjenhallinta elämänhallinnan indikaattorina ja ylisukupolvisuuden ilmiö

Elämänhallinnan edistäminen on aina ollut yksi sosiaalityön ydintehtävistä, ja elämänhallinta kuvaa käsitteenä erinomaisesti ihmisen kokonaisvaltaista toimintakykyä. Tässä artikkelissa tarkoitetaan elämänhallinnan käsitteellä yksilön tai yhteisön kykyä kiinnittyä kulttuurisesti normitettuun ja yhteisesti hyväksytyyn elämänmoodiin. Juuri normatiivisuuden ja kulttuurisidonnaisuuden vuoksi sosiaalityössä joudutaan aina pohtimaan, kenen vallassa on määrittellä toivottava elämänhallinnan aste ja millä mittareilla tällainen määrittely tehdään. Kansainvälisesti sosiaalityössä käytetään apuvälineinä erilaisia objektiivisiksi väitettyjä ihmisten elämänhallinnan mittareita. Näiden mittareiden muuttujina käytetään arkista toimintakykyä kuvaavia tekijöitä. Suomalaisessa lastensuojelussa mittareiden käyttö on ollut toistaiseksi vähäistä. Kuntaliitossa on kuitenkin käynnistetty lastensuojelun asiakkaiden toimintakykymittarin kehittäminen (Aaltio 2015). Mittareilla tai ilman, käytännön sosiaalityössä arvioidaan jatkuvasti perheiden arjenhallintaa ja toimintakykyä sekä erityisesti niissä ilmeneviä ongelmia, joiden tulkitaan indikoivan elämänhallinnan puutteita ja vaikeuksia. Samalla tullaan määritelleeksi hyvää ja tavoiteltavaa elämäntapaa.

Elämänhallinnan puutteet ja vaikeudet ovat myös tämän artikkelin lähtökohtia. Nuorisobarometrin kysymyksenasettelu ilmentää jo sitä arvomaailmaa, jonka puitteissa me tutkijat muodostamme käsityksemme arjesta ja sen hallinnasta. Barometrikysymysten perusteella arki on hallussa, kun selviytyy arkisista tehtävistä, on tyytyväinen itseensä ja sosiaaliseen verkostoonsa, nukkuu säännöllisesti ja syö terveellisesti. Myös lastensuojelussa kiinnitetään huomiota puutteisiin näissä tekijöissä ja pyritään

työskentelemään tilanteen korjaamiseksi. Liiallinen keskittyminen arjenhallinnan ja toimintakyvyn lisäämiseen voi kuitenkin vaikeuttaa niiden taustalla vaikuttavien tekijöiden havaitsemista. Nämä taustatekijät eivät poistu, vaikka arki saataisiin hallintaan.

Artikkelissani arjenhallinnan vaikeudet näyttävät olevan seurausta taustalla vaikuttavista vakavista sosiaalisista ongelmista, jotka toisinaan ovat siirtyneet edelliseltä sukupolvelta. Kansainvälisissä tutkimuksissa ja suomalaisissa rekisteritutkimuksissa koulutuksen, toimeentulovaikeuksien ja mielenterveysongelmien on todettu siirtyvän seuraavaan sukupolveen (esim. Kestilä ym. 2012; Kataja ym. 2014). Vuoden 2012 Nuorisobarometri käsittelee niin ikään hyvinvoinnin ylisukupolvisuutta ja totesi, että toimeentuloon, koulutukseen tai mielenterveyteen liittyvien tekijöiden lisäksi myös sosiaalinen luottamus periytyy. Rekistereihin ja kyselyihin perustuvien tutkimusten tulokset edellyttävät arjen hyvinvoinnin ja sukupolvisuhteiden merkitysten laadullista tarkastelua. Tämän artikkelin tavoitteena onkin käsitellä näitä arjen nyansseja. Samalla toivoisin lukijan miettävän, missä määrin sosiaaliset ongelmat ovat seurausta arjenhallinnan vaikeuksista tai päinvastoin: Voiko sosiaalisilta ongelmilta välttyä, jos lapsuudenkodista ei saa eväitä arkensa ja elämänsä hallintaan? Entä voiko arkeaan hallita, jos elämää kuormittavat vakavat sosiaaliset ongelmat?

Aineistot ja menetelmät

Nuorisobarometrin aineisto on kuvailtu tarkemmin Sami Myllyniemen kirjoittamassa luvussa. Barometriin vastasi 1894 iältään 15–29-vuotiaasta nuorta. Kysymyssarjassa, jossa kysyttiin lastensuojelun sosiaalityöstä, oli joukko muita vastaajan peruskouluikäisen aikaiseen perheeseen liittyviä kysymyksiä. Kysymyksistä seitsemän liittyi vastaajan vanhempiin ja perheeseen, kolme vastaajan omaan hyvinvointiin ja neljä lastensuojelun työskentelyyn. Kysymykset koskivat perheen toimeentulovaikeuksia, vanhempien työttömyyttä, vanhempien sairastelua, vanhem-

pien alkoholinkäyttöä, vanhempien mielenterveyttä, perheen sisäisiä ristiriitoja, vanhempien eroa, vastaajan sairastelua, koulukiusatuksi joutumista sekä vastaajan perustarpeista huolehtimista. Vastausvaihtoehtoja oli kolme: ei, kyllä ja en osaa sanoa.

Edellä mainittuja kysymyksiä seurasi neljä lastensuojelua koskevaa kysymystä, joista kolme viimeistä kysyttiin vain niiltä vastaajilta, jotka vastasivat ensimmäiseen kysymykseen myöntävästi. Vastaajilta kysyttiin, oliko heidän perheensä tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa vastaajan ollessa peruskouluikäinen. Lisäksi tarkennuksena kysyttiin, oliko lastensuojelun asiakkaana vastaaja itse vai joku muu perheen lapsista. Tämän jälkeen kysyttiin, oliko vastaaja sijoitettu kodin ulkopuolelle lastensuojeluyästä. Tutkimuseettisistä syistä lastensuojelun työs-kentelyyn liittyvät yksityiskohdat jätettiin kysymättä, sillä lapsuudenperheen ongelmia koskevat kysymykset olivat jo muutenkin vastaajaa kuormittavia. Analysoin Nuorisobarometrin kyselyaineistoa pääasiassa ristiintaulukointien ja korrelaatioiden avulla. Tein myös joitakin faktoria-analyseja, joita käytin aineiston tiivistämisen ja korrelaatioiden hahmottamisen apuvälineenä.

Tekstissäni valotan barometriaineiston tuloksia lastensuojelun sosiaalityössä tuotetuista huostaanottoasiakirjoista tehdyn tarkastelun avulla. Asiakirjat on kerätty kahdesta väestömäärältään erikokoisesta suomalaiskaupungista. Pienemmässä (väestömäärä < 100 000 as.) kerättiin kahdeksan ja suuremmissa (väestö > 150 000 as.) kuuden kuukauden ajalta kaikkien tuona aikana huostaan otettujen lasten huostaanotto-päätökset sekä koko asiakkuuden aikaiset avo- ja sijaishuollon päätökset ja asiakassuunnitelmat. Pienemmässä kaupungissa otettiin tarkasteluajankohtana huostaan 15 ja suuremmissa 22 lasta, joten kokonaisaineisto käsittää 37 lapsen huostaanottoasiakirjat. Aineistossa oli 24 teini-ikäistä ja 13 alle 13-vuotiaista lasta, joiden lastensuojelun asiakkuus oli kestänyt keskimäärin viisi vuotta ennen vuoden 2013 huostaanottoa. Keräsin huostaanottoasiakirjoista taustamuut-tuja ja laadullisia tekstiotteita aineistolähtöisesti

Excel-taulukkoon, jossa oli lopulta 9 yläkatego-riaa, 37 keskikategoriaa ja 232 alakategoriaa. Tä-män lisäksi poimin aineistosta otteita erilliseen tekstitiedostoon, jota saatoin jäsentää Atlas.ti-ohjelman avulla. Tätä artikkelia varten poimin erityisesti arjen- ja elämänhallintaa kuvaavia aineisto-otoksia. Valitsin tarkasteluun erityises-ti tapauksia, joissa huostaan otettu lapsi oli yli 13-vuotias tai vanhemmat olivat alle 30-vuotiai-ta, jotta aineisto asettuisi paremmin Nuorisoba-rometrin kontekstiin.

Asiakirja-aineiston lisäksi hyödynnän kuu-den nuoren aikuisen, neljän naisen ja kahden miehen, haastatteluaineistoa. Haastateltavat oli-vat iältään 22–28-vuotiaita, ja heidät oli kaikki sijoitettu koulukotiin teini-ässä. Heidän lasten-suojeluasiakkuutensa kesto vaihteli kuudesta kahdeksaantoista vuoteen. Koulukotisijoitusten kesto vaihteli kahdesta vuodesta kahdeksaan vuoteen. Suoritin haastattelut keväällä 2015 Valtion koulukotien Koulukodeista voimaa -ke-hittämishankkeen yhteydessä. Haastattelut to-teutettiin fenomenologisina syvähaastatteluina (Seidman 2012), joissa osallistujat kertoivat pait-si lastensuojelukokemuksistaan, myös elämästään ennen lastensuojeluinterventioita ja niiden jälkeen. Tässä artikkelissa hyödynnän erityisesti haastatteluiden osioita, joissa osallistujat kertoi-vat lapsuudestaan ja varhaisnuoruudestaan en-nen koulukotiin sijoittamista.

Lastensuojelun asiakkuus Nuorisobarometrin vastaajajoukossa

Nuorisobarometrin 1894 vastaajasta kymme-nesosa (n=188) kertoi perheensä olleen teke-misissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, kun vastaaja oli peruskouluikäinen. Heistä kuitenkin vain noin puolet (n=83) oli ollut itse asiakkaana. Kodin ulkopuolelle heistä oli peruskouluiässä ollut sijoitettuna kuudennes (n=30). Kokonais-aineistosta siis lastensuojelun asiakkaana oli ol-lut 4,4 prosenttia ja 1,6 prosenttia oli ollut si-joitettuna kodin ulkopuolelle peruskouluiässä.² Nuorisobarometrin luvut vastaavat valtakunnal-lisia tilastoja. Valtakunnallisesti 7–15-vuotiaista

lapsista noin 8 prosenttia on lastensuojelun avoimuuden asiakkaana ja noin 1 prosenttia on kodin ulkopuolelle sijoitettuna vuosittain (Lastensuojelu 2013).³ Koska tässä tarkastelussa kohteena on erityisesti vastaajan perhe, keskitytään tekstissä kysymykseen peruskouluikäisen perheen kontaktista lastensuojelun sosiaalityöhön.

Nuorisobarometrin vastauksissa perheen vanhempien alkoholioongelma, mielenterveysongelma, vakava sairaus, pitkäaikaiset taloudelliset vaikeudet ja ristiriidat perheen sisällä olivat kaikki huomattavasti tavallisempia perheissä, jotka olivat tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleissa perheissä lasten perustarpeiden laiminlyönti, mikä kaiken kaikkiaan oli hyvin harvinaista, oli muita yleisempää. Näissä perheissä myös vanhempien parisuhteen päätyminen oli tavallista. Erot olivat kaikkien muuttujien osalta tilastollisesti merkitseviä, ja tarkastelen niitä yksityiskohtaisesti seuraavissa luvuissa. Tulos saa tukea myös aiemmista lastensuojeluasiakkuuden taustatekijöitä kuvaavista tutkimuksista (Myllärniemi 2006; Heino 2007; Hiitola 2008; Bardy 2009). Se, että lastensuojelu työskentelee juuri perheissä, joissa on kasautuneita sosiaalisia ongelmia, ilmentää lastensuojelun perustehtävän kohdentumista juuri sinne, jossa tuen tarve on suurinta. Tältä osin Nuorisobarometrin ja aiempien tutkimusten tuloksia voidaan pitää myönteisenä.

Laadullisissa aineistoissa lukujen rinnalle nousevat sosiaalityöntekijöiden havaintoihin perustuvat kirjaukset lastensuojeluasiakkuuden ajalta sekä ongelmien keskellä eläneiden nuorten omakohtaiset kokemukset. Laadullisten aineistojen valossa lapsiperheen arjen- ja elämänhallinnan ongelmia ei voi kategorisoida, vaan ne muodostavat usein vyyhdin, johon päihteet, mielenterveysongelmat, vakavat ristiriidat ja taloudelliset vaikeudet vaikuttavat kaikki jollakin tavalla. Seuraavissa luvuissa tarkastelen Nuorisobarometrin tuloksia tarkemmin ja valotan laadullisten aineistojen avulla, miten arjen- ja

elämänhallinnan ongelmat ilmenevät lastensuojelun sosiaalityössä ja suojelun kohteena olevien lasten kokemusmaailmassa.

”Sieltä ne hirviöt taas puskee” – päihteidenkäyttö elämänhallinnan romuttajana

V: Mun isähän on ihan täyspäiväinen alkoholisti niin. Niin meidän isä teki paljon reissubommia, kun mä olin pieni. Niin tietyllä tapaa aina, kun mä olin äidin kanssa kotona, niin mun elämä oli sellaista suojattua, tasasta. Mut sit kun iskä tuli kotiin, niin se arki vähän pyörähti uudelle raiteelle, niinku ympäri ämpäri. (Haastattelu)⁴

Edellisessä lainauksessa koulukotiin murrosiässä sijoitettu nuori aikuinen kertoo lapsuutensa arjesta alkoholisoituneen isän kanssa. Isän alkoholismi varjosti koko perheen elämää. Läheisiin kohdistuvia alkoholi- ja päihdehaittoja on tutkittu Suomessa paljon, sillä erityisesti alkoholi tunnustetaan aineeksi, jonka käyttö kuormittaa paitsi läheisiä myös muuta yhteiskuntaa (Warpenius ym. 2013). Vanhempien päihdeongelmat ovat yleisimpiä syitä myös lastensuojelutyölle (esim. Heino 2007), ja huostaanottoasiakirja-aineistossa se on tavallinen asiakkuutta määrittävä tekijä: 16:lla aineiston 37 lapsesta on alkoholitai huumeongelmainen vanhempi. Seuraavassa kuvauksessa nuoret vanhemmat kertovat viikonlopun tapahtumista.

Viime viikon juomisestaan vanhemmat kertoivat neuvottelussa, että he molemmat olivat juoneet torstaina jonkun verran ja perjantaina olivat olleet kotona morkkiksissa. Lauantaina vanhemmat kertovat lähteneensä kavereiden kanssa ravintolaan syömään ja silloin äiti kertoo ottaneensa muutaman kaljan. Isä oli lähtenyt ravintolasta vielä baariin ja äiti oli jäänyt asunnolle nukkumaan. Punkotus oli tapahtunut yöllä em. asunnolla. Vanhemmat sanoivat, että nyt on tullut mokattua asiat pahasti ja olivat paboillaan siitä. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Myös Nuorisobarometrin vastaajilta kysyttiin, oliko heidän isällään tai äidillään ollut ongelmia alkoholin vuoksi vastaajan ollessa peruskouluikäinen. Vastaajista 12 prosenttia (n=231) vastasi kysymykseen myöntävästi. Lastensuojelun työskentely oli näissä perheissä huomattavasti tavallisempaa kuin perheissä, joissa alkoholiongelmaa ei ollut, sillä 27 prosenttia heistä oli tekemisissä lastensuojelun kanssa. Perheissä, joissa alkoholinkäyttö ei ollut ongelmallista, lastensuojelutyöskentelyn osuus oli vain 8 prosenttia.⁵ Alkoholiongelmissa kärsiviin perheisiin kasautuu myös muita elämänhallinnan ongelmia. Kaikissa käyttämissäni aineistoissa vanhemman päihdeongelma oli kytköksissä useisiin muihin elämänhallinnan vaikeuksiin. Päihdeongelmaa ei pysäytä välttämättä edes lapsen huostaanotto. Seuraavassa lainauksessa teini-ikäinen lapsi ei pääse kotilomille äidin edelleen jatkuvan päihdeongelman vuoksi.

Kotilomia on ollut niukasti, johtuen mm. siitä, että äidin asunto on ollut asumiskelvoton ja äidin päihteidenkäyttö on jatkunut. Äiti ei ole käynyt kutsuttuna antamassa seuloja. Nuoren käirellisen sijoituksen aikana hän antoi positiivisen huumeuseulan ja oli perhetapaamisessa havaittavasti päihtynyt. Keskusteluissa on käynyt ilmi, että hän on kuljettanut nuorta päihtyneenä ja ajokorttitta. Äiti on kertonut myös raha-asioidensa olevan huonolla tolalla. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Nuorisobarometrin vastauksissa vakavat taloudelliset vaikeudet, mielenterveysongelmat ja vakavat ristiriidat olivat alkoholiongelmaisissa perheissä huomattavasti muita perheitä tavallisempia. Peräti 50 prosenttia alkoholiongelmasta kertoneesta vastaajasta kertoi lapsuudenperheen vakavista ristiriidoista, kun osuus muissa perheissä oli vain 11 prosenttia.⁶ Myös aiemmissa nuorille kohdennetuissa kyselytutkimuksissa aikuisten alkoholinkäytön haitalliseksi kokeneet vastaajat kertoivat kärsineensä kodin ristiriidoista (Takala & Roine 2013, 29).

Nuoret ovat altistuneet lapsuudessaan kaltoinkohdelulle kuten riidoille, aikuisten keskinäiselle väkivallalle ja vanhempien päihteiden käyttöille. Nuoren isällä oli runsasta päihteiden käyttöä. Nuori oli veljensä ja äitinsä kanssa usein turvakodissa lapsuudessa. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Alkoholinkäyttö ei suinkaan aina rajaudu vain vanhempiin. Huostaanottoasiakirjoista koostuvassa aineistossa joka neljäs (n=10) lapsen asiakkuus johtui ensisijaisesti hänen omasta päihdeongelmastaan. Näistä kahdeksassa tapauksessa sekä lapsi että vanhemmat käyttivät päihteitä. Joskus lapsuudenkoti luo päihteidenkäytölle puitteet: sieltä saa paitsi ryyppyseuraa myös perehdytyksen ongelman salailukulttuuriin. Yksi koulukotiin sijoitetuista haastateltavista kertoo lomistaan vuoroin äidin ja isän luona.

V: Kyllähän mä kotonakin, kun mä ryyppäsin, ni mähän ryyppäsin sitte omassa huoneessa. Siellä mä tissuttelin koko aika. Ja jos en mä päässy lähtemään, ni sit mä tissuttelin siellä koko ajan jossain piilossa. Et aina mun piti ottaa sitä viinaa. Isän luona, ni me vedettiin ybessä. Samoin mummin luona, jos iskä oli siellä, ni me vedettiin sielläki ybessä. E: Käviks siellä kukaan kattomassa? Siis tiesikö ne, mihin sä menet lomille?

V: Kävi, kävi, ne kävi kyllä vilkaseen, mutta kuten nyt varmaan tiität tutkinnot tehneenä, niin alkoholistiperheessä kaikkekhan näyttää ulkopuolelle hyvältä. On kullissit ja on hienot vaatteet ja tavarat ja on kaikki tip top, eikä näy pulloja missään, mut sit kun avaat jääkaapin (-), niin sieltä ne hirviöt taas puskee. (Haastattelu)

Lastensuojelussa huostaanotto ei suinkaan aina katkaise nuoren päihteidenkäyttöä, kuten edellisestäkin lainauksesta ilmenee. Sekä asiakirja- että haastatteluaineistossa tavallista on, että päihteidenkäyttö jatkuu lastensuojelun interventioista ja sijoituksesta huolimatta. Joskus tilanteeseen tulee kuitenkin pysäytys. Yksi nuorista kertoo hakeutuneensa itsenäisesti

katkaisuhoitoon pitkään jatkuneen hatkareissun päätteeksi.

E: Mitäs sä silloin käytit?

V: Huumeita, kovii huumeita lähinnä ja (pitkä tauko) sit mä sanoin, soittelee, tota, sosiaalityöntekijälle takaspään ja sanoin että baluun katka-suboittoon, koska ei täs, ei siit, ei siitä tullut enään mitään. Se oli ihan, se oli suoraan sanottuna perseestä. (Haastattelu)

Myös Nuorisobarometrin aineistossa vanhempien alkoholinkäyttö näytti olevan yhteydessä vastaajan omaan ongelmalliseen alkoholinkäyttöön. Niistä vastaajista, joiden vanhemmat olivat käyttäneet alkoholia ongelmallisesti, 41 prosenttia kertoi alkoholihaitanneen heidän ihmissuhteitaan ja 43 prosenttia heidän terveyttään. Perheissä, joissa alkoholinkäyttö ei ollut ongelma, vastaavat osuudet olivat ihmissuhteiden osalta 18 prosenttia ja terveyden osalta 19 prosenttia. Ero oli molemmissa ryhmissä tilastollisesti merkitsevä.⁷

Alkoholinkäyttö on toisinaan kytköksissä myös mielenterveysongelmiin. Yhtäältä juominen kärjistää mielenterveysongelmia, kuten ahdistusta, toisaalta mielenterveysongelmat vaikeuttavat alkoholinkäytön hallintaa. Nuorisobarometrin aineistossa peräti 30 prosenttia vanhempien alkoholinkäytöstä kertoneista vastaajista kertoi myös vanhempien mielenterveysongelmista, kun vain 6 prosenttia vastaajista, joiden vanhemmilla ei ollut ongelmallista alkoholinkäyttöä, kertoi vanhempiensa mielenterveysongelmista.⁸ Mielenterveys- ja päihdeongelmien yhtäaikainen ilmeneminen saattaa johtaa lasten kannalta kaotettiin tilanteeseen.

Lapsen isä on vuosia käyttänyt erilaisia päbheitä. Hän on ollut erilaisissa hoidoissa, jotka on keskeyttänyt. Hänellä on useita vankilatunomioita. Isän kunto heikkeni (kokoperbehoidossa) voimakkaasti ja hänelle haettiin (psykiatrisesta sairaalasta) paikkaa, mutta hän ei kyennyt olemaan sairaalassa kuin pari päivää. (-) Isä kulki Suomen ja

(ulkomaan) väliä, eikä ollut perheen arjessa mukana kuin ajoittain. Syyskuussa isä viilteli itseään päählyneenä perheen kotona. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Seuraavassa aluvuossa tarkastelenkin mielenterveysongelmien varjostamaa lapsiperheen arkea eri näkökulmista.

Rauhaton arki – elämää mielenterveysongelmien kanssa

E: No mimmosta se aika oli ennen sitä yhtätoista vuotta?

V: Rauhatonta. Mulla oli äiti jolla on mielenterveysongelmia ja sitten, tota, mun... Mä en suostunut käymään koulua, koska me muutettiin todella paljon. Mä oon asunut noin 20 eri paikkakunnalla, ja siinä sit koulunvaihdot ja kaikki. (Haastattelu)

Yllä olevassa lainauksessa koulukodista aikuis-tunut haastateltava kertoo perhe-elämästä mielenterveysongelmista kärsineen äidin kanssa. Nuorisobarometrin kaikista vastaajista 8 prosenttia (n=163) kertoi vanhemmillaan olleen mielenterveysongelmia, kuten skitsofreniaa, psykoosia tai masennusta. Näistä perheistä 27 prosenttia oli tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, kun osuus muissa perheissä oli vain 8 prosenttia.⁹ Lastensuojelun sosiaalityössä vanhempien mielenterveysongelmat ovat hyvin tavallinen syy niin avoimuksen tukitoimenpiteille kuin huostaanotoille (Heino 2007; Hiitola 2008). Laadullisessa huostaanottoasiakirja-aineistossa vanhempien mielenterveysongelmat koskettivat viidesosaa aineiston lapsista.

Nuorisobarometri osoittaa, että myös mielenterveyden ongelmien kanssa kamppailevissa perheissä vakavat ristiriidat olivat tavallisia: peräti 54 prosenttia mielenterveysongelmista kertoneista vastaajista kertoi vakavista ristiriidoista perheessään, kun vastaava osuus muiden vastaajien kohdalla oli vain 12 prosenttia.¹⁰ Kun mielenterveysongelmat ja ristiriidat kuormittavat arkea, se voi olla rauhatonta ja vaikuttaa myös

aikuisiän luottamussuhteisiin. Nuorisobarometrisissa kysytyinkin, kuinka kiinteästi vastaaja koki kuuluvansa perheeseensä. Vastauksissa löytyi tilastollisesti merkitseviä eroja mielenterveysongelmaisten vanhempien kanssa lapsuutensa viettäneiden ja muiden vastaajien välillä. Kun vanhempien mielenterveysongelmia kokeneista vastaajista 50 prosenttia koki kuuluvansa erittäin kiinteästi perheeseen, oli osuus muiden kohdalla peräti 66 prosenttia. Vastaavasti mielenterveysongelmaisten vanhempien kanssa eläneistä lapsista 4,3 prosenttia koki kiinnittyneensä perheeseensä melko löyhästi, erittäin löyhästi tai ei ollenkaan, kun vastaava osuus muiden vastaajien joukossa oli vain 2,3 prosenttia.¹¹ Havainto saa tukea myös haastatteluaineistosta.

V: (-) *Aiti yritti monta kertaa lääkkeillä itsemurhaa ja viiltehy saatto olla, ja lopputulos oli se, että se monta kertaa lähti mun isän luota. Et ne oli ybessä ja erikseen ja ybessä ja erikseen ja ybessä ja erikseen. Ja sit vast kun mä olin itse asissa (-) itsenäistymässä, niin isi sano, että nyt riittää tää touhu ja pisti eropaperit vetämään.*

E: *Miten se heijastu siihen sun olemiseen? Se, että kotona oli jatkuva myrsky?*

V: *No siis nyt, kun mä oon miettinyt, niin mulla on ollut tosi paljon hankaluuksia luottaa ja ylipääntänsä juurtua minnekään. Et mä en oo tuntenut mitään paikkaa kodiksi itelleni.* (Haastattelu)

Huostaanottoasiakirja-aineistossa on myös tapauksia, joissa asiakkaiden käsitys omasta mielenterveydestään on ristiriidassa sosiaalityöntekijöiden arvion kanssa. Asiakas ei välttämättä koe olevansa sairas ja saattaa toistuvasti kieltäytyä hoidosta, vaikka elämänhallinnan ongelmat ovat ilmeisiä ja lasten laiminlyönti vakavaa. Mielenterveysongelmilla on edelleen voimakas stigma, joka saattaa vaikeuttaa hoitoon hakeutumista.

Lapset olivat olleet usein samoissa likaisissa vaatteissa koko viikon ja lasten hygieniä oli huonosti hoidettu. Lapset olivat olleet nälkäisiä tullessaan hoitoon. Lapset olivat toistuvasti kertoneet

päiväkodin henkilökunnalle, että äiti satuttaa heitä kotona. (-) Äiti sanoo, ettei halua käydä mielenterveystoimistossa, koska pelkää – omien sanojensa mukaisesti – leimantuvansa hulluksi. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Mielenterveysongelmat eivät kuitenkaan rajaudu vain vanhempiin. Yleistä on, että suojelelun kohteena olevilla lapsilla tai nuorilla on itsellään psyykkisiä ongelmia. Lasten ja nuorten psykiatriset diagnoosit ovat viime vuosina lisääntyneet osin tarkentuneen tunnistamisen vuoksi. Huostaanottoasiakirjoissa korostuivat erityisesti masennus- ja ahdistusoireista kärsivät tytöt sekä neuropsykiatrisesti oireilevat pojat. Havainto on tuttu myös muista tutkimuksista (esim. Martikainen & Autti-Rämö 2010). Samalla, kun psykiatristen oireiden tunnistaminen on parantunut, moniammatillisen osaamisen tarve on lisääntynyt. Lastensuojelun ja psykiatrian väliset rajapinnat ovat ongelmallisia, jos palvelusektoreiden yhteistyö ei toimi ennakoivasti eikä lapsen katsota kuuluvan selkeästi kummankaan järjestelmän piiriin. Huostaanottoasiakirja-aineistossa oli kolme tapausta, joissa huostaanotto tapahtui suoraan nuorisopsykiatriselta osastolta ilman aiempaa lastensuojelukontaktia. Näissä tilanteissa nuoren turvallisuus pyrittiin takaamaan huostaanoton avulla, vaikka lastensuojelun ei tulisi olla psykiatristen potilaiden ensisijainen hoitopaikka. Hyvin sairaalla nuorella elämä voi pyöriä itsensä vahingoittamisen ympärillä.

Kriisisastolla nuori on tarvinnut aikuisen ohjausta ja hellää huolenpitoa vuorokauden ympäri. Nuori on pyrkinyt satuttamaan itseään jatkuvasti viiltelemällä, raapimalla ihoa rikki ja kuristamalla itseään kaulasta. (-) Mielialan nuori kokee masentuneeksi ja ahdistuneeksi ja itsetunto on huono. Ahdistusta tulee erityisesti ruokailutilanteiden jälkeen. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Huostaanottoasiakirja-aineistossa lasten ja nuorten traumakokemukset ovat yleisiä, sillä niitä on kirjattu joka kolmannesta lapsesta.

Myös haastatteluaineistossa osa osallistujista on kärsinyt mielenterveysongelmista. He liittävät erilaiset käytöshäiriöt ja mielenterveysongelmat – päihteidenkäytön, itsetuhoisuuden, ahdistuksen ja syömishäiriöt – aiempiin kuormittaviin elämäkokemuksiinsa. Ongelmat tulkitaan käsittelemättömien traumojen ilmentymiksi ja käytösmallin koetaan tulevan kotoa. Vanhempien mielenterveyden häiriöt lisäävät merkittävästi lapsen riskiä sairastua etenkin murrosiässä. Lastenpsykiatrien mukaan sairastumisalttius siirtyy erityisesti vanhemmuuden puutteiden kautta, minkä vuoksi varhainen tuki mielenterveysongelmista kärsivien lasten vanhemmille olisi äärimmäisen tärkeää. (Solantaus & Beardslee 1996.) Itsenäistymisen kynnyksellä syömishäiriöön sairastunut haastateltava kuvailee kampaailua luovuttamisen ja ryhdistäytymisen välillä.

V: Mä olin tosi masentunut ja sillai ahdistunut. Mä vaan olin puol vuot kotona, niin sitten, sekin jotenkin, et se oli mun mielest vaan semmoinen oire ehkä niist vanhoista taas. Ja sitten kun mä vaan päätin, et joo, ei tää oo tääkään hyvä. Sit mä vaan aloin taas syömään. Tai siis sillai, et mä olin jotenkin siinä itesäällissä tai semmoisessa, et viitsi mä haluan tappaa itteni, et mä en kestä elämää. (Haastattelu)

Nuorisobarometrin aineistossa kysyttiin, miten vastaajat kokivat psyykkisen terveydentilansa kouluarvosana-asteikolla 4–10. Vanhempien mielenterveysongelmista kertoneista peräti 14 prosenttia antoi oman psyykkisen terveydentilan arvioksi 4–6, kun vastaavia arvosanoja antoi vain 5 prosenttia muista vastaajista. Kiitettävän kympin antoi psyykkiselle terveydentilalleen vain 13 prosenttia vanhempiensa mielenterveysongelmia kokeneista, kun osuus muista vastaajista oli peräti 33 prosenttia.¹²

Laadullisissa aineistoissa mielenterveyden ja arjenhallinnan väliset suhteet olivat ilmeisiä. Mielenterveysongelmat vaikeuttavat monella tavalla tavallista arkea ja aiheuttavat lapsille ennakkoimattomuuden ja turvattomuuden kokemuksia. Nuorisobarometrissa mielenterveyden

ongelmat olivat yhteydessä myös perheiden pitkäaikaisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Peräti 40 prosenttia vanhempien mielenterveysongelmista kertoneista vastaajista kertoi myös lapsuudenperheen taloudellisista vaikeuksista, kun osuus muiden kohdalla oli 15 prosenttia.¹³ Seuraavassa alaluvussa tarkastelen lapsuudenperheen pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia myös muista näkökulmista.

”Hirvee stressi, hirvee kiire koko ajan” – lapsuudenperheen pitkäaikaiset taloudelliset vaikeudet

E: Mites ne sijaisvanhemmat?

V: 90-luku, 90-luvun lama yrittäjäperhe, siinäpäbän se vastaus on. Hirvee stressi, hirvee kiire koko ajan, ja prosessi käynnissä. Käydään koulussa, käydään eskarissa ja hirvee kiire muuten. Kaubeesti velkaa ja yritysaneerauksia ja muuta. Se on sitä harmaata arkea vaan vuodest sisään, vuodest toiseen.

E: Heijastuks se sun arkeen kuinka paljon?

V: Tottakaihan ne heijastu, sillä mä muistan monesti se (tauko), että mä en muista kertaakaan, että mun kanssa olis leikitty. En yhen ainuttakaan kertaa. (Haastattelu)

Edellisessä lainauksessa leikki-ikäisenä sijaisperheeseen ja sittemmin koulukotiin sijoitettu nuori aikuinen kuvailee laman keskellä eläneen yrittäjäperheen arkea. Haastateltava ei muista kiireisen perheen koskaan leikkineen hänen kanssaan. Myös Nuorisobarometrin vastaajilta kysyttiin, oliko heidän perheellään ollut pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia vastaajan ollessa peruskouluikäinen. Vastaajista 17 prosenttia (n=318) vastasi kysymykseen myöntävästi.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2013 köyhtyminen tai syrjäytyminen uhkasi 17,4 prosenttia suomalaisista (Suomen virallinen tilasto 2013) ja vuonna 2012 suomalaislasten pienituloisuusaste oli 9,4 prosenttia (Suomen virallinen tilasto 2012). Pienituloisuusaste vaihtelee kuitenkin huomattavasti perheen kokoonpanon mukaan. Vuonna 2010 pienituloisuusaste oli

kahden huoltajan lapsiperheissä 10 prosenttia, kun se yhden huoltajan perheissä oli 24 prosenttia. (Okkonen 2014.) Nuorisobarometrin vastaajista yhden vanhemman kanssa peruskoulun alkaessa asuneista 36 prosenttia kertoi perheessään olleen vakavia taloudellisia vaikeuksia, kun luku kahden vanhemman perheessä eläneillä oli 15 prosenttia. Nuorisobarometrissa taloudelliset vaikeudet olivat vahvimmin yhteydessä tilanteeseen, jossa vastaajan vanhemmat olivat työttöminä vasten tahtoaan. Peräti 50 prosenttia taloudellisia vaikeuksia kohdanneiden vastaajien vanhemmista oli usein työttömänä. Vastaajista, joiden lapsuudenperheissä ei ollut taloudellisia vaikeuksia, vain 9 prosenttia eli usein työttömänä vasten tahtoaan olevan vanhemman kanssa.¹⁴

V: (Isä) oli tosi semmonen, et se veti aina äidin pankkitilin tyhjäksi. Et ku verhoissa on albaalla niit saumoja, niin meillä oli aina ruokarahat siellä piilossa, et se ei saanut niitä. Ja sit se oli aina sillee, et nyt hän lähtee hakee töitä. Se jäi työttömäksi silloin joskus 90-luvulla tai silloin. Sillä varmaan siitä jobtu ne. Sit se saatto tulla takas joskus viikon päästä ku se olikin jäänyt sille tielleen. (Haastattelu)

Tämän haastateltavan perheessä ruokarahat piti piilottaa, jottei isä käyttänyt niitä viinaan. Myös Nuorisobarometrissa perheen vakavat taloudelliset vaikeudet olivat yhteydessä vanhempien alkoholinkäyttöön. Taloudellisia vaikeuksia lapsuudenperheessään kokeneista vastaajista 28 prosenttia kertoi vanhemmillaan olleen alkoholiongelmia, kun taas vastaajista, joilla taloudellisia vaikeuksia ei ollut, vain 9 prosenttia kertoi vanhemmillaan olleen ongelmia alkoholinkäytön kanssa.¹⁵ Myös vanhempien mielenterveysongelmat ja sairastelu, perheen vaikeat ristiriidat, vanhempien ero ja jopa koulukiusaaminen olivat tavallisempia taloudellisten vaikeuksien kanssa kamppailevissa perheissä kuin taloudellisesti pärjäävissä perheissä. Myös lastensuojelun sosiaalityön työskentely oli tavallisempaa perheissä, joissa oli taloudellisia vaikeuksia. Taloudellisia vaikeuksia lapsuudessaan

kokeneista vastaajista 24 prosenttia kertoi perheensä olleen tekemisissä lastensuojelun kanssa, kun taloudellisesti pärjäävistä perheistä näitä oli vain 7 prosenttia.¹⁶ Ilmiötä voi tarkastella myös lastensuojelun näkökulmasta. Peräti 40 prosenttia vastaajista, jotka kertoivat perheessään olleen tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa, kertoi myös taloudellisista vaikeuksista perheessään. Tätä havaintoa tukevat myös aiemmat lastensuojelun asiakkuuden syitä koskevat tutkimukset (esim. Heino 2009). Toimeentulo-ongelmat ovat vahvasti yhteydessä lastensuojelun tarpeeseen.

Taloussasiat ovat olleet yksi teema, nyt asiat on viety velkanuwojalle. Aluksi äiti teki paljon pikavippejä ja osan niistä on tehnyt kavereilleen anttaakseen heitä vuokratästeissä. Perhetyö on käynyt asioita kotona hyvin käytännönläheisesti läpi, mm. ruokailuja, kaupassakäyntejä jne. (-)

Äidillä on halua toimia oman ja lapsen edun mukaisesti, mutta hänellä on kyyryttömyyttä viedä tavanomaisia arjen asioita puheen tasolta käytäntöön. Tämän vuoksi äidin elämänhallinta ei ole säilynyt, mikä on näkynyt mm. taloudellisina huolina tai siivoamisen vaikeutena. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Vaikka lastensuojelulaisissa edellytetään, ettei lastensuojelun tarve saa johtua perheen taloudellisesta tilanteesta, ovat taitamattomaan rahankäyttöön liittyvä ylivelkaantuminen, pikavipit ja asuntovuokratästit tavanomaisia ilmiöitä lastensuojelussa. Edellisessä lainauksessa perheen taloudellisiin vaikeuksiin tartutaan käytännönläheisesti neuvomalla ja avustamalla taloudellisesti. Taloudellinen avustaminen onkin käytetyin lastensuojelun avohuollon tukitoimenpide, mutta toistuessaan ja pitkittyessään taloudellisista vaikeuksista voi tulla myös yksi huostaanoton perusteista. Tällöin taloudellisista vaikeuksista tulee elämänhallinnan vaikeuksia ilmentävä indikaattori ja jopa peruste lapsen huostaanotolle. Edellisessä lainauksessa tilanne kehittyi juuri näin: ensimmäinen sitaatti on

perheen lastensuojeluasiakkuuden alkutaipaleelta, viimeinen ote huostaanottopäätöksestä.

Huostaanottoasiakirjoissa taloudelliset vaikeudet nousevat esiin silloin, kun ne ovat seurausta ongelmakäyttäytymisestä – kuten holtittomasta rahankäytöstä, joka liittyy usein vanhempien mielenterveysongelmiin, osaamattomuuteen ja päihderiippuvuuteen – sekä silloin, kun ne johdavat lapsen kannalta kohtuuttomiin tilanteisiin. Vaikka absoluuttinen köyhyys on Suomessa harvinaista, ovat lapset täysin vanhempiensa rahankäytön armoilla. Seuraavat lainaukset koskevat samaa perhettä. Ensimmäinen on ote naapurustosta tulleesta lastensuojeluilmoituksesta, toinen sosiaalityöntekijän kirjoittamasta asiakassuunnitelmasta.

Nimettömällä soittajalla huoli lapsista: ovat liikaisia ja usein nälissään. Ennen ovat käyneet pyytelemässä ruokaa, mutta nykyisin kaikki ovat kieltäytyneet antamasta. Isä on useimmiten humalassa. (-) Äiti on kertonut, että isällä on lähtenyt kaljoittelu käsistä. Äiti on kertonut, että isä käyttää kaikkia rahansa kaljoitteluun. Äiti yrittää yksin pitää taloutta ja perhettä pystyssä. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Taloudellisten vaikeuksien ja lastensuojelun sosiaalityön välisestä suhteesta voidaan todeta, että taloudelliset vaikeudet ilmentävät lastensuojelussa usein laajempia elämänhallintaan liittyviä pulmia. Asiakkaille raha-asoiden seuraaminen voi näyttäytyä kontrollina ja käyttämisenä, mutta sosiaalityössä vaikeudet raha-asioissa indikoivat useita muita sosiaalisia ongelmia, joita Nuorisobarometrin tuloksetkin peilaavat. Taloudellisiin vaikeuksiin voidaan kunnissa usein tarttua konkreettisesti taloudellisen avustuksen ja ohjauksen avulla, mutta toistuessaan tai pitkittyessään tilanne mutkistuu. Taloudellisten vaikeuksien seurauksena lapsella voi olla puutetta perustarpeista, kuten ruuasta, vaatteista ja hygieniasta.

Perbetukikeskuksen henkilöstön lapsen asiakaskertomukseen kirjaamia puutteita: lapsen

raippaibottumaa ei ole hoidettu asianmukaisesti, perheen huone toistuvasti lapsen asunnoksi sopimattomassa kunnossa ja vanhempien omat tarpeet ovat menneet toistuvasti lapsen tarpeiden edelle ajankäytössä ja esim. toimeentulotuen varassa tehtävissä vaatteiden ja perustarvikkeiden hankinnoissa. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Taloudelliset vaikeudet herättävät usein häpeää, eikä niistä puhuta avoimesti. Vanhemmat voivat suojella lapsiaan toimeentuloon ja köyhyyteen liittyviltä huolilta ja vaikutuksilta. (Moisio & Karvonen 2007.) Koulukodista aikuistuneiden nuorten haastattelussa, joissa puhutaan esimerkiksi lapsuudenkodin päihde- ja mielenterveysongelmista ja väkivallasta, taloudelliset vaikeudet tulevat esiin vain sivulauseissa. Luvun alussa lainattu haastateltava kertoo, että hänen lapsuudessaan ruokarahat oli piilotettava, ettei isä olisi kuluttanut niitä viinaan. Yksi haastateltava kertoo, että sijoituksen myötä hän pääsi matkoille, jotka kotona eivät koskaan olisi olleet mahdollisia. Taloudellisista vaikeuksista puhutaan myös silloin, kun vanhemmat joutuivat niiden vuoksi tekemään paljon töitä. Mielenterveysongelmaisen äidin kanssa lapsuutensa eläneelle haastateltavalle arki isän poissa ollessa oli piinaavaa.

E: Tuntuks että sä sait tukea muualta, jos äiti oli huonossa kunnossa? Näin mimmoset välit sulla oli isään sitten?

V: No, mulla oli hyvät välit isään, mutta kun isä joutu tietyistä syistä käydä tosi paljon töissä niin sit mulla ei oikeestaan hirveesti ollut ketään siinä. Ja sit kun mulla ei ole ikinä oikein ollut semmosta hirveen lämmintä suhdetta mun isoveljeen, niin sit se ei tavallaan, ei oo ollut semmosta tuki ja turva olo missään vaiheessa. Vast sitten sijoituksen aikana se on tullut. (Haastattelu)

Vaikeneminen tai tietämättömyys lapsuudenkodin taloudellisista vaikeuksista on hankaloittanut myös köyhyyttä koskevien tutkimusten luotettavuuden ja syy-seuraussuhteiden arviointia (esim. Moisio & Karvonen 2007).

Lapset määrittelevät oman perheen tulotason mielellään keskiviivalle tai sen yläpuolelle perheen tulotasosta riippumatta (Sutton ym. 2007 artikkelissa Hakovirta & Kallio 2014, 154), mutta kykenevät erinomaisesti erittelemään käsityksiään köyhyydestä ja sen syistä (Hakovirta & Kallio 2014). Nuorisobarometrissa lapsuudenkodin taloudelliset vaikeudet näyttäisivät heijastuvan myös vastaajan omaan kotitalouteen. Lapsuudenkodissaan taloudellisia vaikeuksia kokeneista kotoaan pois muuttaneista vastaajista vain 12 prosenttia kuvaili talouttaan varakkaaksi tai hyvin toimeentulevaksi, kun vastaava osuus muiden kohdalla oli 22 prosenttia. Vastaavasti taloudellisista vaikeuksista kertoneista 32 prosenttia kuvaili nykyistä kotitalouttaan niukasti toimeentulevaksi tai köyhäksi, kun osuus muilla oli 20 prosenttia.¹⁷ Keskituloiseksi kotitalouttaan kuvailevien osuuksissa ei ollut eroa näiden ryhmien välillä.

Pitkäaikaisista taloudellisista vaikeuksista kärsineissä perheissä myös vakavat ristiriidat olivat muita perheitä tavallisempia. Lapsuudenperheensä taloudellisista vaikeuksista kertoneista vastaajista 35 prosenttia kertoi myös vakavista ristiriidoista perheessään, kun osuus muissa perheissä oli 12 prosenttia.¹⁸ Taloudelliset vaikeudet kiristävät monella tapaa perheiden ilmapiiriä. Seuraavassa alaluvussa tarkastelenkin syvällisemmin perheiden vakavia ristiriitoja.

”Sit se lähti ovet paukkuen” – vakavat ristiriitaisuudet arkea hajottamassa

V: Mun isä on ollut alkoholisti ja tosi väkivaltainen mun äitiä kohtaa. Niin sitten me aina saatiin häätä, ku mun isä joi niin paljon ja sitten möykkäs siellä. Ja sitten ku se aina kävi mun, siis vaan hakkas äitiä, niin sitten piti aina muuttaa ja sit oltiin välil turvakodissa ja välil siellä sun täällä ja välil kriisiasumisessa ja sit taas munalla. (Haastattelu)

Nuorisobarometrissa kysyttiin, oliko vastaajan peruskouluikäisessä perheessä ollut vakavia ristiriitaisuuksia. Peräti 15 prosenttia (n=293) vastasi kysymykseen myöntävästi. Kuten aiemmin

on todettu, vakavat ristiriidat olivat yleisempiä perheissä, joissa oli alkoholi- tai mielenterveysongelmia tai taloudellisia vaikeuksia. Lastensuojelutyö on tavallista perheissä, joissa esiintyy vakavia ristiriitoja. Peräti 42 prosentissa lastensuojelun kanssa tekemisissä olleista perheistä oli vastaajien mukaan myös vakavia ristiriitoja, kun muissa perheissä vakavista ristiriidoista kertoi vain 13 prosenttia vastaajista.¹⁹

Huostaanottoasiakirja-aineistossa eriateisia ristiriitoja oli tai oli ollut jokaisessa perheessä. Lievimmillään ristiriidat ovat kommunikaatiovaikeuksia tai sanallisia yhteenottoja – vakavimmillaan ristiriidat johtavat teräsein tehtyyn fyysiseen väkivaltaan. Koska huostaanottoasiakirja-aineiston lapsista suurin osa on teini-ikäisiä, ristiriidat eivät rajaudu vain vanhempien välisiin konflikteihin, vaan tavallisesti myös lapset ovat osallisina ristiriidoissa. Tavatonta ei ole, että vanhempien lapsiin kohdistama kuritusväkivalta muuttuu lapsen kasvaessa fyysisiksi yhteenotoiksi lapsen puolustautuessa väkivallalta. Joissakin tapauksissa lapsi on ensisijainen väkivallantekijä, jonka käytös värittää koko perheen arkea.

Nuoren äiti on kertonut, että jo pienestä pojasta lähtien arki nuoren kanssa on ollut äärimmäisen haastavaa ja vanhemman voimia kuormittavaa. Pojan kasvaessa tilanteet ovat jatkuvasti pidentyneet ja nuoren käytös on ollut erittäin arvaamaton ja uhkaavaa äitiä ja pikkuveljeä kohtaan. Kotona on sattunut useita väkivallatilanteita, joiden aikana kaikki perheenjäsenet ovat olleet vaarassa. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Vakavat ristiriidat lapsuudenperheessä näyttäisivät Nuorisobarometrin tulosten valossa heijastuvan myös kiinnittymisen kokemuksiin. Ristiriitojen keskellä kasvaneista vastaajista vain 46 prosenttia kertoi kuuluvansa perheeseensä erittäin kiinteästi, kun osuus muilla vastaajilla oli 69 prosenttia.²⁰ Kiinnittymisen vaikeus on luettavissa myös huostaanottoasiakirjoista.

Nuoren lapsuus näyttäytyy asiakirjojen valossa rikkonaiselta lukuisten muuttojen vuoksi. Nuorella ei ole ollut mahdollisuutta kiinnittyä paikkoihin ja luoda turvallisia ihmisuhteita. Nuoren oman kertoman mukaan hän on lapsena kokenut fyysistä sekä psyykkistä väkivaltaa äidin tabolta. Subde äitiin on yksi nuoren abdistuksen aiheuttaja. (Ote huostaanottoasiakirjoista)

Jokainen haastattelemani nuori aikuinen kuvailee lapsuudenkodissaan olleen ristiriitoja. Niin huostaanottoasiakirja-aineistosta kuin haastatteluissa ilmenee, etteivät ristiriidat ole sidoksissa vain perheen vanhempiin, vaan myös muihin ympärillä eläviin aikuisiin. Osa haastatteluista joutui jo pienenä tempaistuksi mukaan vaikeisiin aikuisten välisiin konflikteihin.

*V: Mä jouduin tavallaan semmisiin aikuisten asi-oihin silloin mukaan, koska mun eno on alkoholisti ja se oli sit siellä riehumassa ptkin öitä tän mummin kuoleman jälkeen ja meillä oli jo turvako-
tipaikka varattu mutsin kanssa ja tälleen. (-) Me oltiin jumissa siinä ja mä olin tavallaan, kuulin siinä paljon semmosii asioita mitä välttämättä mun ei ehkä ois sen ikäsenä tarvinnut kuulla. (Haastattelu)*

Nuorisobarometrin tulokset osoittavat, että vakavien ristiriitojen perheissä vanhempien eroaminen on tavallista. Peräti 50 prosenttia vastaajista, joiden kotona oli vakavia ristiriitoja, koki myös vanhempiansa eron. Perheissä, joissa vakavia ristiriitoja ei vastaajan mukaan ollut, vanhempien ero kosketti 20 prosenttia vastaajista.²¹ Niin huostaanottoasiakirja-aineistossa kuin haastatteluissa vanhempien uudet parisuhteet toivat toisinaan uusia ongelmia.

V: Tottakai se heijastuu sit kotoonta. Meillä oli sillon, tota, isäpuoli. (Se) asu meidän kaa samas, samas talos. Jotenkin nyt en oikein sitten osannut ottaa vastaan sitä niin sanottuu uutta isäroolia siihen, koska itellä ei ikinä ollut sellasta, eikä sitten oikein tuntunut, tuntenut oloonsa hyväksi. (Haastattelu)

Lapsuudenkodin ristiriidoilla näyttäisi Nuorisobarometrin vastausten valossa olevan vaikutusta myös aikuisena rakennetun kodin ilma-
piiriin. Kun vastaajilta kysyttiin tämänhetkisen kodin ilmapiiristä, ristiriidoista lapsuudessaan kertoneiden vastaajien ja muiden välillä oli merkitsevä ero. Ristiriitaisessa lapsuudenkodissa kasvaneista vastaajista, jotka asuivat jo erossa vanhemmistaan, 10 prosenttia piti määritelmää ”riitaisa” erittäin tai melko paljon nykyistä kotiaan kuvaavana, kun osuus muiden lapsuudenkodista poismuuttaneiden joukossa oli vain 4 prosenttia.²² Myös haastatteluihin osallistuneet nuoret aikuiset olivat kohdanneet nykyisissä ihmissuhteissaan vaikeuksia.

*V: Mä pistin ite pihalle mun ex-miehen kun mä ootin kolmatta (lasta). Me ollaan erottu jo aika-
semminkein moneen otteeseen, mutta sitten kun mä rupesin kolmatta oottaan, niin mä sanoin sitten viimesen näin ensimmäisen kolmanneksen päätyttyä, että läbättävä on. Sit se oli siinä. Sit se lähti ovet paukkuen. (Haastattelu)*

Kun artikkelin teemoja tarkastelee kokonaisuutena, vakavat ristiriidat on koko aineiston kaikkein selvimmin läpäisevä teema. Ihmisten välisten suhteiden tukeminen ja korjaaminen ovat sosiaalityön vaikeimpia tehtäviä, joissa ei voida onnistua ilman osapuolten sitoutumista. Seuraavassa alaluvussa tarkastelenkin myös muita tapoja, joilla sosiaalityössä voitaisiin tukea lasten ja nuorten arkea kuormittavissa olosuh-teissa.

”Isoja asioita, joiden korjaaminen ois ollut paljon pientä” – mitä olisi pitänyt tehdä toisin?

E: Muistat sä yhtään millainen tunnetila sulla silloin oli? Sä sanoit, että sä olit sulkeutunut.

V: Mä olin jatkuvasti vihanen.

E: Sä olit vihanen.

V: Vihanen. Jatkuvasti.

E: Kenelle sä olit vihanen?

V: *Työntekijöille, työntekijöille. Ja itelle olen tosi vihanen. Siinä ei ollut muuta kuin peiliin kattoamista, et minkä takii täs ollaan.* (Haastattelu)

Viha on tunne, joka esiintyy kaikkien haastattemieni nuorten aikuisten puheessa. Tämän artikkelin pohjalta ymmärrän tunteen taustat hyvin. Kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin kokemukset eivät nuorten haastatteluissa liity vain perheisiin, vaan myös heitä tukemaan tarkoitettu palvelujärjestelmä tuottaa epäoikeudenmukaisuuden ja välinpitämättömyyden kokemuksia. On välttämätöntä pohtia, miten kuormittavia tilanteita voisi eri osapuolten näkökulmasta korjata ja parantaa. Koska tätä asiaa ei kysytty Nuorisobarometrin vastaajilta eivätkä huostaanottoasiakirjatkaan anna valmiita kehittämisehdotuksia, kysyin asiaa haastatteluihin osallistuneilta nuorilta aikuisilta. Joukko on valikoitunut, sillä osallistujat ovat itse olleet aktiivisesti halukkaita kehittämään lastensuojelun sosiaalityötä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että he olisivat olleet vastauksissaan kriittittämiä – päinvastoin.

Kuudesta haastateltavasta neljä on kärsinyt lapsuudessaan perheenjäsenen runsaasta päihteidenkäytöstä. Kaikkien lapsuus on ollut rikko-naista, ja sijoitukset turvakoteihin tai sukulais-ten luokse ovat olleet tavallisia. Yksi heistä on otettu pysyvästi huostaan jo vauvaiikaisenä. Lasisen lapsuuden kokeneet haastateltavat toivo-vat ensisijaisesti, että lastensuojelu oli puuttunut vanhempien päihteidenkäyttöön hanakammin.

V: *Mitä mä oisin toivonut olis varmaan ollut se, että isä on selvin päin.* (Haastattelu)

V: *Ihan ensimmäisenä olis voinut estää mun isäviik-
konlopun. Siis ihan oikeesti, mä en mitään muuta
oo näin jälkikäteen toivonut kun sitä: estänyt mun
isäviikkonlopun, koska se on ollut siis sellanen ympä-
ristö mikä ei sovi yhellekkään lapselle. Mä en edes
vie omia lapsiani sinne. Et mun lapset on kerran
tavanneet ukin ja se on varmaan siinä, et en tuu
enää viemään niitä sinne. Et mä en ymmärrä mik-
s sallittiin semmonen ympäristö.* (Haastattelu)

Kaikkia haastateltavia yhdistää kokemus sii-tä, ettei lapsuudenkodin rankkoja tapahtumia, heidän käyttäytymisensä ongelmallisuutta tai heihin kohdistettujen toimenpiteiden tarkoi-tusta ole selitetty heille heidän ikänsä vaatimalla tavalla. Osalla vanhemmat ja muut läheiset ovat omien ongelmiansa vuoksi olleet kyvyttömiä selvittämään tapahtumia, mutta silmiinpistä-vää on, että myös viranomaiset ovat jättäneet kertomatta lapsille, mitä heidän elämässään on tapahtumassa. Yksi haastateltavista totesi, että 99 prosenttia hänelle aikuisena kehittyneistä ongelmista perustuu siihen, ettei hänen lapsuu-
dessaan lapsille tarvinnut kertoa mitään. Lasten-suojelun toimenpiteiden kohteeksi joutuminen saattoi tulla lapselle täytenä järkytyksenä, kuten seuraavan lainauksen 12-vuotiaana kiireellisesti lastenkotiin sijoitetulle.

V: *Kukaan ei oikein pabemminkaan tiennyt mun tulevaisuudesta että. Tai jos ties, niin ei ainakaan kertonut mulle.*

E: *Oliks sul kaveripiirin kautta kokemusta tai näkemystä siitä, mitä se ylipäättään tarkoittaa olla lastenkodissa?*

V: *Ei ollut mitään hajuu.*

E: *Ei mitään hajuu.*

V: *Ei. Mä en ees tienny silloin, et tommosia las-
tenkoteja on olemassa tai mitään. Tai tällasii, että
tällasii asioita edes tehdään. Eihän niin pienenä, en
osannut oikein arvata, et tämmösii paikkoja on.* (Haastattelu)

Lastensuojelulaitokset tulivat haastateltaval-le hyvin tutuiksi, sillä seuraavan kuuden vuoden aikana hän oli sijoitettuna viiteen eri laitokseen. Kun haastateltavilta kysytään heidän ongel-miansa ennaltaehkäisystä ja korjaamisesta, kaik-ki painottavat yksinkertaiselta tuntuvaa seikkaa: luotettavan aikuisen – läheisen tai työntekijän – merkitystä, jolla olisi aikaa olla heidän kans-
saan. Luottamuksen merkitystä on korostettu nuorisotutkimuksessa jo aiemmin (Myllynie-mi 2012). Myös tuoreessa tutkimuksessa, jossa tarkastellaan syrjäytymisvaarassa olevien nuor-ten palvelujärjestelmää, nuoret itse korostavat

luottamussuhteen merkitystä. Tutkimuksessa todetaan, että juuri luottamuksen rakentumiselle välttämätön *aika* on palveluiden tärkeä ja usein niukka resurssi. (Aaltonen ym. 2015, 129–130.) Nuoret voivat jäädä läheisten aikuisten ajankäytön marginaaliin myös kotonaan. Seuraavassa haastateltava kuvaa niitä pieniä askelia, joilla hänen lapsuudenkokemuksensa olisi voinut olla ehympi.

E: *Tuntuuks sust, et jos ne (sijaisvanhemmat) ois ollut sun kans enemmän, niin asiat vois olla toisin?*

V: *Aivan toisin.*

E: *Joo. Et se oli periaattees hyvin pienestä kiinni, mut sit toisaalta ihan tosi isoista asioista.*

V: *Niin. Se oikeastaan vois, asian näin ilmasta. Tai siis isoja asioita, joiden korjaaminen olis ollut paljon pientä. Et paljon pieniä askelia ja mä uskon, et se, se on, se on se, mikä siinä ois ratkaisu. Sillä samalla, kun nuori kasvaa ja lapsi kehittyy ja etsii itteään, että jos se maanantaina kohtaa vaikeuden, jota ei keskiviikkoon mennessä korjata, niin sit se omaksuu ja hyväksyy sen asian, et mä oon nyt, tää nyt on tällasta. (Kun) kukaan ei tuu sanomaan, että ei muuten oo. Että sä käsität nyt väärin. Jos ei kukaan oo sanomassa sitä, niin sit se on niin. Ja se on niin lopun elämää. (Haastattelu)*

Perheiden ongelmatilanteisiin puuttuminen, ajan antaminen ja asioiden selittäminen ovat keinoja, joilla lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuutta voitaisiin näiden nuorten aikuisten mukaan parantaa. Yksinkertaisuudestaan huolimatta ne edellyttävät palvelujärjestelmältä resursseja, kuten riittävää henkilöstömäärää, ihmissuhdetaitoja ja kykyä lapsilähtöiseen työskentelyyn.

Lopuksi: ”Ne opetti mulle, kuinka ihmiset elää”

Artikkelissani tarkastelen lapsiperheiden arkea ongelmanäkökulmasta. Kohdistan katseeni erityisesti tekijöihin, jotka vaikeuttavat arjen- ja sitä kautta elämänhallintaa. Vanhempien ongelmallinen alkoholinkäyttö, mielenterveyson-

gelmat, pitkäaikaiset taloudelliset vaikeudet ja vakavat ristiriidat ovat tekijöitä, joita analysoin paitsi Nuorisobarometrin vastausten pohjalta myös kahden laadullisen aineiston avulla. Analyysissä ilmenee, että ongelmat ovat usein ylisukupolvisia. Tekstiä lukiessa on hyvä muistaa, että laadullinen aineistoni kuvaa tilanteita, joissa on päädytty lapsen huostaanottoon. Näin ollen analyysini keskittyy äärimmäisen vakaviin tilanteisiin. Äärimmäisten tapausten pohjalta voidaan kuitenkin kohdistaa katse niihin kriittisiin pisteisiin, jotka myös muissa perheissä voivat aiheuttaa lapsille turvattomuuden ja laiminlyönnin kokemuksia.

Analyysini osoitti, että lastensuojelun sosiaalityö kohdistuu perheisiin, joissa hyvinvointia vaarantavat tekijät kasautuvat. Kaikki Nuorisobarometrin aineistossa tarkastellut lapsuudenperheen ongelmia mitanneet indikaattorit kasautuivat laadullisessa aineistossa samoihin perheisiin. Myös barometriaineiston analyysi osoittaa pahoinvoinnin kasautumista. Analyysini osoittaa, että monet mainitut lapsuudenperheen ongelmat uusiutuvat lasten omista perheissä ja aiheuttavat ylisukupolvisia pahoinvoinnin ketjuja, joihin lastensuojelu yrittää puuttua. Kokemukset omasta alkoholinkäytöstä olivat muita vastaajia ongelmallisempia silloin, kun lapsuudenkotia oli varjostanut vanhempien alkoholiongelma. Kokemus oman talouden taloudellisesta vauraudesta oli muita useammin heikko, kun lapsuudenkodissa oli ollut pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia. Niin ikään oma aikuiskoti koettiin muita useammin riittäväksi silloin, jos kotona oli ollut paljon ristiriitoja. Voidaan kuitenkin kysyä, kenen tehtävänä on katkaista näitä ylisukupolvisia ketjuja. Tutkijat ovat jo aiemmin kyseenalaistaneet, kuinka realistista on asettaa vain lastensuojelun harteille yli sukupolvien jatkuneiden ongelmien korjaaminen ja aidosti tasa-arvoisten mahdollisuuksien turvaaminen kaikille lapsille (Kataja ym. 2014, 51). Ongelmien taustalla kun on usein laajoja yhteiskuntarakenteisiin, alueellisuuteen sekä sosiaaliseen pääomaan liittyviä tekijöitä. Itse yrittän välttää taipumista toivottomalta tuntuvan

tilanteen edessä. Esitän siksi seuraavassa yksinkertaisia, Nuorisobarometrin tuloksiin, huostaanottoasiakirjoihin ja erityisesti nuorten haastatteluihin pohjautuvia korjauskehdotuksia.

Artikkelini viesti on, että hyvinvointiyhteiskunnassa on

- puuttava hanakammin perheiden alkoholin käyttöön
- tuettava mielenterveysongelmaisten perheiden lapsia
- turvattava lapsiperheiden taloudellinen toimeentulo sekä varmistettava perheiden turvakoti- ja pariterapiapalvelut
- varattava lastensuojelun sosiaalityölle riittävät resurssit, jotta työntekijät pystyvät antamaan lapsille aikaa luottamussuhteiden luomiseksi
- selitettävä lapsille ja nuorille iän vaatimalla tavalla, mitä heidän elämässään tapahtuu
- vahvistettava sosiaalityöntekijöiden osaamista lapsikeskeisessä ja -lähtöisessä työskentelyssä.

Olen artikkelini avulla pyrkinyt muistuttamaan lukijaa siitä, että tilastolukujen takana on ihan oikeita ihmisiä: lapsia ja nuoria, jotka tarvitsevat ruokaa, leikkiä, unta ja ulkoilua. Riippumatta siitä, kuinka hyvin tai huonosti heitä kohdellaan, he kasvavat aikuisiksi ja perustavat omia perheitä. Heidän täytyy herätä aamuisin, käydä kaupassa, laittaa ruokaa ja siivota. Heidän odotetaan käyvän töissä ja maksavan veronsa. Oman elämän rakentaminen voi olla vaikeaa silloin, kun siihen ei ole saanut mallia lapsuudenkodista. Haastateltavat kokivat joutuneensa kasvamaan aikuisiksi vastoinikäymisten kautta, mutta saaneensa lastensuojelusta paitsi elämähallinnan taitoja, myös jopa kuolemalta pelastavaa tukea.

V: Ne on vahvistanut, siis moni semmonen asia, niinkun hylkääminen ja tämmöinen ni, siis, ja semmonen huomiotta jättäminen, niin ne on vaan vahvistanut siihen tähän päivään. (-) mä oon käynyt niin monta paskaläjää läpi, niin tietää taas, että seviää sit paljon paremmin eteenpäin. Et sit koulukodista mä oon ollut siitä asti kun mä sieltä

lähin pois niin aina kiitollinen siitä että ne oikeesti opetti mulle, kuinka ihmiset elää.

(-)

E: Mitäpä jos sitä (koulukotisijoitusta) ei olis ollut?

V: En mä olis tässä. En mä istuis tässä. Mä oisin oikeesti jossain, todennäköisesti kuollut jo, en mä, mä en ikäpäivänä ois päässyt näin pitkälle ilman sitä koulukotii. Se on ehkä siis semmonen asia mistä ei osannut silloin olla kiitollinen, mut nykyään, oikeesti, en mä ilman sitä eläis täs maailmas. (Haastattelu)

Viitteet

1. Lainauksissa on muutettu tai poistettu huostaanottoasiakirjojen arkaluonteisia yksityiskohtia, jotka saattaisivat johtaa asianosaisten tunnistamiseen. Refereekäsittelyn jälkeen myös tapausten numerot poistettiin. Lainauksissa etunimet on korvattu käsitteellä ”lapsi”, kun on kyse 12-vuotiaasta tai sitä nuoremasta lapsesta, käsitteellä ”nuori”, kun kyse on yli 12-vuotiaasta.
2. Vastaaajista 87 % (n=1655) ilmoitti, ettei hänen perheensä ollut tekemisissä lastensuojelun sosiaalityön kanssa hänen ollessaan peruskouluikäinen. Vastaaajista 2,7 % (n=51) ei osannut vastata kysymykseen. Jatkoanalyysseissa EOS-vastaukset poistettiin.
3. Kaikista 0–17-vuotiaista on ollut lastensuojelun avohuollon asiakkaana noin 7,5 % ja noin 1,4 % on ollut kodin ulkopuolelle sijoitettuna vuosittain, sillä lastensuojelutoimenpiteet ovat kaikkein yleisimpiä 15 vuotta täyttäneiden joukossa (Lastensuojelu 2013).
4. Haastatteluissa käytettiin numeroita pseudonyymien sijaan, jotta haastateltavien sukupuolta ei voisi päätellä. Refereekäsittelyn jälkeen numerot poistettiin, jotta haastateltavien vastauksia ei voisi yhdistää toisiinsa. Haastatteluista on muutettu tai poistettu harkinnanvaraisesti yksityiskohtia, jotka

saattaisivat johtaa haastatteluvan tunnistaamiseen. Haastattelut on litteroitu sanatar-kasti, mutta niistä on selkeyden vuoksi pois-tettu suurin osa ylimääräisistä täytesanoista, kuten ”niinku” ja ”tota”. Haastatteluissa lyhenteet ja symbolit merkitsevät seuraavaa:

E = Elina, haastattelija

V = Vastaja

(--) = Lainauksesta on poistettu sana tai lause

(sana) = Tutkijan korvaama sana tai sel-keittävä lisäys

5. ($X^2=83,9$; $df=1$; $p=0,001$)
6. ($X^2=39,7$; $df=1$; $p=0,001$)
7. Ihmissuhdehaittojen $X^2=79,2,6$; $df=3$; $p=0,001$; terveyshaittojen $X^2=32,6$; $df=3$; $p=0,001$.
8. ($X^2=153,6$; $df=1$; $p=0,001$)
9. ($X^2=65,8$; $df=1$; $p=0,001$)
10. ($X^2=189,5$; $df=1$; $p=0,001$)
11. ($X^2=26,3$; $df=5$; $p=0,001$)
12. ($X^2=58,8$; $df=6$; $p=0,001$)
13. ($X^2=69,6$; $df=1$; $p=0,001$)
14. ($X^2=336,2$; $df=1$; $p=0,001$)
15. ($X^2=84,7$; $df=1$; $p=0,001$)
16. ($X^2=80,4$; $df=1$; $p=0,001$)
17. ($X^2=25,1$; $df=4$; $p=0,001$)
18. ($X^2=110,7$; $df=1$; $p=0,001$)
19. ($X^2=98,4$; $df=1$; $p=0,001$)
20. ($X^2=77,6$; $df=5$; $p=0,001$)
21. ($X^2=119,2$; $df=5$; $p=0,001$)
22. ($X^2=27,4$; $df=4$; $p=0,001$)

Lähteet

- Aaltio, Elina (2015) *Lastensuojelutarpeen muutok-sen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari -projektin lop-puraportti*. Helsinki: Kuntaliitto.
- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Sal-la (2015) *Nuoret luokulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestel-mässä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuori-sotutkimusseuran verkkojulkaisuja 84. Hel-sinki: Nuorisotutkimusseura.

- Bardy, Marjatta (toim. 2009) *Lastensuojelun yti-missä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja & Salmi, Minna (2001) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Ra-portteja 263. Helsinki: Stakes.
- Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014) Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 152–162.
- Heino, Tarja (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilasto-lukujen takana*. Stakes työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asi-akkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Ter-veyden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.
- Hiitola, Johanna (2008) *Selvitys vuonna 2006 huos-taanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista*. Stakes työpapereita 20/2008. Helsinki: Sta-kes.
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Rei-ja & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jat-kumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (1), 38–54.
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikui-sina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteis-kuntapolitiikka* 77 (6), 599–620.
- Korpinen, Johanna (2008) *Istuntoja institutionaa-lisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsit-tehtyt hallinto-oikeudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lastensuojelu 2013* (2014) Tilastoraportti 26/2014. Suomen virallinen tilasto. Helsin-ki: THL.
- Martikainen, Jaana & Autti-Rämö, Ilona (2010) Lääkkeitä rauhattomille pojille ja masentu-neille tytöille. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas: *Perhepiirissä*. Helsinki: KELA.
- Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (2007) Mitä subjektiiviset kysymykset lapsuuden-kodin toimeentulosta oikein mittaavat?

- Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 44 (2007), 144–152.
- Myllyniemi, Sami (2012 toim.) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllärniemi, Anniina (2006) *Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista*. Helsinki: Socca ja Heikki Waris -instituutti.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2014) Suomessa lasten toimeentulo on eurooppalaisittain turvattu. *Hyvinvointikatsaus* 1/2014. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_001.html?s=0#3 (Viitattu 3.8.2015.)
- Seidman, Irving (2012) *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and Social Sciences*. 4th Edition. New York: Teacher's College Press.
- Solantaus, Tytti & Beardslee, William (1996) Interventio lasten psyykkisten häiriöiden ehkäisemiseksi. *Duodecim* 112 (18), 1647.
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2013) *Tulonjakotilasto*. Tulot, asuminen ja asumismenot 2013. Köyhyys- tai syrjäytymisriski sekä kotitalouksien toimeentulo-ongelmat. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tjt/2013/04/tjt_2013_04_2015-05-25_kat_002_fi.html (Viitattu 3.8.2015.)
- Suomen virallinen tilasto (SVT, 2012) *Tulonjakotilasto*. Tuloerot (kansainvälinen vertailu) 2012. Pienituloisuus ikäryhmittäin. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tjt/2012/01/tjt_2012_01_2014-03-20_kat_004_fi.html (Viitattu 3.8.2015.)
- Sutton, Liz & Smith, Noel & Dearden, Chris & Middleton, Sue (2007) *A Child's Eye View of Social Difference*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Takala, Janne & Roine, Mira (2013) Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Katariina Warpenius & Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim. 2013) *Alkoholi- ja päähdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 24–35.
- Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim. 2013) *Alkoholi- ja päähdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.